

DE BOOMLEEUWERIK IN VELDHOVEN

Inleiding:

Vooruitlopend op een publikatie over de Boomleeuwerik in de Kempen, publiceer ik nu reeds enkele gegevens over het voorkomen in één enkele Kempische gemeente.

Dit lijkt misschien wat overbodig, maar m.i. is het dat niet:

- gegevens over de trek zijn verkregen door tamelijk systematisch waarnemen door één persoon. Zij zijn dus betrouwbaarder dan wanneer zij worden "vermengd" met gegevens van andere plaatsen en andere waarnemers, vaak op "toevallige" wijze verkregen.
- Veldhoven vormt een interessant probleem met betrekking tot het voorkomen van de Boomleeuwerik in de Kempen als broedvogel.

Zelfs op een recente stafkaart van Veldhoven e.o. (51 D 1:25.000 '72) kunnen we gemakkelijk zien tot hoever zich vroeger (ca. 100 jaar geleden) de heide uitstreckte. Namen als: Zeeltsche Heide, Heikantse baan, 't Heike en Heersche Heide herinneren ons eraan dat destijds vrijwel het gehele noordelijke, wetselijke en zuidwestelijke deel van de gemeente Veldhoven met hei was bedekt.

Vooraf op die plaatsen waar groepjes dennen of berken stonden zal het toen een paradijs voor Lullula arborea zijn geweest.

In de eerste helft van deze eeuw zijn deze heidevelden echter in snel tempo ontgonnen. Op de plaatsen waar de mens niet ingreep nam het oorspronkelijke (eiken-berken-) bos weer bezit van de grond.

Nu hoeft dat niet te betekenen dat dan ook de Boomleeuwerik verdwijnt, al heet-ie in het Duits "Heidelerche". In tegenstelling echter tot andere streken schijnt dat in Veldhoven wél te zijn gebeurd!

Iets over de determinatie:

Als broedvogel is de Boomleeuwerik niet moeilijk te ontdekken, de zang is karakteristiek en voor velen goed te herkennen.

In het winterhalfjaar wordt het wat moeilijker, hoewel ook de lokroep kenmerkend is: een melodieuze "dudeloi", haast vragend. Soms klinkt het ook als "wulie", veel korter en dan doet het mij vaak denken aan een Wulp op grote afstand. Niet-roepende vogels tijdens de trek zijn te herkennen aan hun korte staart (t.o.v. Veldleeuwerik) en de golvende fladdervlucht, ietwat specht-achtig.

In zit zijn de lichte wenkbrauwstroken die zich in de nek samenvoegen vaak heel opvallend. Ook het kleine zwart-witte vlekje op de grote slagpennen zie je best goed.

Het voorkomen in Brabant als broedvogel.

Betreft het voorkomen in deze provincie t/m 1965 zijn wij goed geïnformeerd door v. Erve c.s. (1967). Op het verspreidingskaartje in hun "Avifauna van Noord-Brabant" (over de periode 1962 t/m 1965) zien we vooral grote concentraties van broedparen in de omgeving van: Bakel, Deurne, Geldrop, Heeze, Valkenswaard, Hoge en Lage Mierde, Goirle en Hilvarenbeek. In het westen en noorden van de provincie was toen (ook al) de soort veel zeldzamer of ontbrak zelfs op vele plaatsen. Overigens werden ook hier voor de gemeente Veldhoven géén broedparen aangegeven, doch zie daarvoor het volgende hoofdstukje.

In 1965 werd het totale aantal broedparen voor Noord-Brabant geschat op 400 à 1500 paar, de soort werd "vrij talrijke broedvogel" genoemd. Veruit het grootste deel hiervan kwam dus in het midden en zuidoosten van de provincie voor en wel op: ".heideterrein met verspreide opslag en boomgroepen, gesloten dennenbossen met kaalslagen en brandgangen, hoge akkers met houtwallen en overal verspreid liggende,

min of meer ontgonnen heiderestanten." (v. Erve c.s. '67). Anno 1979 is nog een groot deel van deze "biotopen" voorhanden, alleen: er zijn niet zoveel Boomleeuweriken meer aanwezig! Blijkens onze archiefgegevens en die van het SOVON (med. Tom Heijnen, distriktskoördinator Brabant-oost) haalt de Boomleeuwerik dat minimum van 400 paren voor de status "vrij talrijk" bij lange na niet meer. Van de genoemde biotopen blijken alleen de meer uitgestrekte heidevelden (meest reservaten!) nog redelijke aantallen broedparen te herbergen. Slechts incidenteel (?) werd één broedpaar vastgesteld op bijv. 'n kaalkap in een dennenbos.

Voorkomen in de gemeente Veldhoven.

In de jaren 1962 t/m 1965 werden volgens v. Erve c.s. ('67) geen broedparen bekend voor deze gemeente. Ook in de jaren 1976 t/m 1979 was dit niet het geval, zodat we, gezien de achteruitgang in de rest van de provincie, veilig kunnen aannemen dat het ook in de tussenliggende jaren niet tot een broedgeval is gekomen. (N.B. Even over de gemeentegrens in het noorden, op de Oirschotse Heide broeden wél Boomleeuweriken.)

Hoewel het heideareaal in deze gemeente reeds lang geleden zeer drastisch werd ingekrompen, zijn diverse van de genoemde biotopen, (dennenbossen met kaalslagen en brandgangen, hoge akkers met houtwallen) ook nu (1979) nog voorhanden en dat was in de jaren '60 in nog ruimere mate zo. Overigens is de mogelijkheid natuurlijk niet uitgesloten dat hier of daar 'ns 'n paartje over het hoofd is gezien, doch frekwent is dit zeker niet gebeurd.

Als doortrekker is de Boomleeuwerik in Veldhoven echter regelmatig vastgesteld. Hieronder de waarnemingen van oktober '75 t/m maart '79:

	J	F	M	A	M	J	J	A	S	O	N	D	Tot.
aantal waarn.	-	1	3	-	-	-	-	-	-	10	2	-	16
aantal exx.		1	4	-	-	-	-	-	-	39	15	-	59 exx.

De vroegste waarneming is die van 20-02-76 1 ex. vliegend over Landsard. De laatste is die van 12-11-77, 12 exx. fouragerend op een akker langs de Antwerpse Baan. Dit is tevens het grootste aantal dat in Veldhoven bijeen is gezien.

De overige waarnemingen betreffen veelal solitaire exemplaren, alleen trekkend of in gezelschap van ~~Wald~~leeuweriken. Eénmaal werden 2 Boomleeuweriken gezien in gezelschap van een Kuifleeuwerik trekkend naar z.w. (14-10-75).

In 1977 trokken waarschijnlijk méér Boomleeuweriken door in de 1e week van oktober dan anders. Op 6 en 7 oktober werden tijdens 3 uur waarnemen tenminste 21 trekkers gezien.

Ze trokken toen vooral met groepjes Veldleeuweriken, waartussen ze soms moeilijk te ontdekken waren als ze niet riepen.

In 1978 werden, althans tijdens de herfsttrek, geen Boomleeuweriken waargenomen, ondanks de trektellingen.

Ik konstateerde vooral trek tijdens de eerste week van oktober, dan worden ook meerdere exx. bijeen gezien, bijv.: 04-10-76 10 exx., op 06 en 07-10-77 troepjes van 2 à 5 exx. Later in de maand worden vrijwel uitsluitend solitairen gezien. De waarneming van 12-11-77 (zie boven) is dus in meer dan één opzicht opvallend. Overigens geeft v. Erve c.s. ('67) als laatste datum 11-10-64 op, die in Veldhoven vrijwel ieder jaar wordt "overschreden". Trekwaarnemingen in het voorjaar zijn, om enige aantallen te zien, zeer tijdrovend (ongestuwde trek) en daarom voor mij niet te doen.

Uit de schaarse en vaak toevallige waarnemingen (ook buiten de gemeente) kunnen we echter wel afleiden dat in het voorjaar de trek vooral in maart plaatsvindt.

Enkele opmerkingen en konklusies:

1. Het is vreemd dat, ondanks de aanwezigheid van voldoende potentiële broedbiotoop, er de laatste 17 jaar geen broedgevallen zijn vastgesteld in de gemeente Veldhoven. (Van vóór 1962 is niets met zekerheid bekend tot dusverre.) Zeker als we weten dat in de eerste helft van de zestiger jaren de soort ook buiten de heidevelden in Oost-Brabant nog vrij talrijk was.
2. Overigens is de soort volgens recente gegevens (o.a. SOVON) schrikbarend achteruitgegaan in Oost-Brabant. Mogelijke oorzaken daarvoor zullen in een volgend artikel over de Boomleeuwerik besproken worden.
3. Als doortrekker lijkt de soort vrij gewoon, vooral in de eerste helft van oktober. Misschien ook in het voorjaar in maart, doch het aantal waarnemingen is te gering om dat met zekerheid te zeggen.
Althans in het najaar kan het totale aantal waargenomen doortrekkers van jaar tot jaar sterk verschillen.
4. Hoewel dat uit sommige zinsneden zou kunnen blijken wilde ik niet suggereren dat er tijdens de trek een relatie zou bestaan tussen Boom- en Veldleeuwerik. Opmerkelijk is namelijk dat tijdens dagen met sterke trek van Veldleeuweriken (VL), nl. 12-10-76, 25-10-76, 24-10-77 en in mindere mate 08-10-78, géén Boomleeuweriken (BL) werden waargenomen. Andersom echter werden tijdens de trektellingen van 04-10-76, 06 en 07-10-77 relatief zeer weinig VL gezien (resp. 16, 22 en 44) en relatief veel BL, resp. 10, 13 en 8.
Het lijkt er dan op dat de hoofdmacht van de VL 1 à 2 weken later doortrekt dan die van de BL.
Vroeg trekkende VL worden wel soms vergezeld door, meest solitaire, BL. Grotere aantallen BL worden vrijwel altijd apart gezien.

Literatuur:

ERVE, F.v. c.s. De Avifauna van Noord-Brabant. 1967. Van Gorcum, Assen.
NEIJTS, F. Vogels van Veldhoven. Voorlopig rapport.

Frank.